

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/149934>

Please be advised that this information was generated on 2018-06-19 and may be subject to change.

6.7 Pleisterwerk

E.M. Moormann & L. Laken

kalkpitten en fijn zand. Geen onderlaag zichtbaar. De zwarte baan is over het gele vak geschilderd. Op twee gele vlakken zijn zeer dunne incisieën te zien, mogelijk lijntjes van de indeling van de muurvlakken. De verf lijkt al fresco te zijn aangebracht en het resultaat is een egaal glad oppervlak.

De fragmenten vormen de schamele resten van een paneeldecoratie, met gele en/of rode panelen en zwarte scheidslijnen of kaders. Omdat de stukjes zeer klein zijn, is niet uit te maken of sprake was van naast elkaar staande panelen die alternerend rood of geel waren of dat het gaat om panelen in een van beide kleuren waarbij de ene kleur een band tussen de panelen in de andere kleur vormde. Gezien de geringe afmetingen kan evenmin worden vastgesteld op welke plaats de stukken in de wand hebben gezeten. Genoemde panelen kunnen namelijk zowel in de sokkel, de midden- of hoofdzone als de bovenzone hebben gezeten, de drie horizontale registers waarin Romeinse wandschilderingen gewoonlijk werden ingedeeld. Omdat op één geel fragment de roze onderlaag zichtbaar is, zou het geel aan de rand van de muurdecoratie kunnen hebben gezeten.

De brokken laten geen eigen datering toe en deze zal dus op basis van de vondstomstandigheden en vooral de overige inzichten met betrekking tot de chronologie van het complex moeten worden bepaald. Een paneeldecoratie kan in allerlei soorten ruimtes aangebracht geweest zijn. Meestal gaat het om overdekte of binnenruimtes. Hoewel een roze mortel met baksteen- of aardewerkgruis als deze ook kon worden toegepast op buitenmuren of in vochtige ruimtes, hoeft dat hier niet gebeurd te zijn. Het zou eventueel wel een argument kunnen zijn voor een plaats laag in de wand of op de binnenzijde van een buitenmuur.²⁹²

Tijdens de opgraving zijn 30 fragmenten van pleisterwerk geborgen. Zij vertonen ten dele aan een zijde resten van schilderijen of afgewerkt wit stuc, deels zijn zulke vlakken weggesleten. Twee groepen kunnen worden onderscheiden op basis van de decoratie.

6.7.1 Groep 1: geel-zwart-rood

Vijftien fragmenten tonen een geel en een rood vlak, van elkaar gescheiden door een zwarte baan van 11 mm, of delen daarvan (afb. 6.38):

Geel/zwart/rood	4
Rood/zwart	1
Geel	5
Rood	5

Totaal oppervlak 16 x 20 cm. Mortelsamenstelling: roze compacte mortel met talrijke stukjes gemalen baksteen of rood aardewerk, witte

---

6.7.2 Groep 2: wit met inkepingen

Zeven fragmenten met wit vrij glad oppervlak

kanaaltjes zijn gedrukt (afb. 6.39 en 6.41). Op vier brokken is een T te zien, op één stuk resteert een rechte hoek en op twee fragmenten een rechte lijn. Eén stuk toont de afsmering in een hoek, mogelijk aan de onderzijde van de muur (afb. 6.40 en 6.41). Het kan echter

---

²⁹² Aangezien er van deze site geen fragmenten met grijze mortel voorhanden zijn, is geen onderlinge vergelijking mogelijk om dit argument te ondersteunen. Het is ook mogelijk dat overal op de site ongeveer dezelfde mengsels gebruikt zijn om de raaplagen van het pleisterwerk aan te maken.

Afb. 6.38 Fragmenten met sporen van gele en rode banden of panelen en zwarte lijnen ertussen (foto: S. Mols, Radboud Universiteit Nijmegen)

ook een stuk dakmortel zijn, dat een gelijk-aardige samenstelling als het pleisterwerk heeft gehad.²⁹³ Totaal oppervlak 15 x 17 cm.

Mortelsamenstelling: roze compacte mortel met talrijke stukjes gemalen baksteen of rood aardewerk, witte kalkpitten en fijn zand. Er is geen onderlaag zichtbaar. Dit materiaal lijkt sterk op dat van de vorige groep.

De stucfragmenten met ingedrukte lijnen stellen de imitatie van een muur in grote blokken steen voor. Zulke blokken hadden geschuinde profielkanten; de randen accentueren duidelijk de op elkaar in metselverband gelegde blokken. De geïmiteerde steensoort zou gezien de kleur wit marmer kunnen voorstellen of witte kalksteen uit Lotharingen.²⁹⁴ Het blokkenpatroon kan niet gereconstrueerd worden, omdat de brokken te klein zijn om het formaat van die blokken vast te stellen.

Het systeem gaat terug tot de republikeinse tijd, toen in de zogenaamde 'masonry style' of Eerste Stijl gebouwde muren in grote blokken werden nagebootst met imitatiereliëf. Ook in latere tijdvakken bleef deze decoratiewijze in gebruik. Dergelijk imitatievoegwerk vormt in onze streken dan ook geen uitzondering.²⁹⁵ Het komt vooral op buitenmuren voor en, vaak in vereenvoudigde vorm, in kelders. Voorbeelden daarvan zijn onder meer zichtbaar op een tufstenen muur die *in situ* werd gevonden bij de bouw van het Casino aan de Waalkade in Nijmegen en op een versierde kelder muur uit Cuijk.²⁹⁶ Tijdens de opgraving van de Romeinse villa van Maasbracht is een muurdeel vrijgelegd dat aan beide zijden nog resten van pleisterwerk bevatte. Een van de zijden liet de imitatie van voegwerk zien. Waarschijnlijk gaat het om de buitenzijde.²⁹⁷ Ook in Buchten zouden de stukken tot een

²⁹³ Voor een uitgebreide beschrijving van het fenomeen dakmortel, zie Gazenbeek 2014, 582, fig. II-340. Zie verder Zelle 2006, 81-82, Abb. 53, en 118-119, Abb. 81-82, en de referenties aldaar.

²⁹⁴ Zelle (2008, 443) wijst op het gebruik van de kalksteen uit Lotharingen voor monumentale gebouwen.

²⁹⁵ Enkele parallellen uit de ons omringende landen: (1) pleister met donkerrood ingevulde imitatievoegen uit de tuin van huis 2 in Insula 34 te Xanten, eerste tot derde eeuw; Jansen, Schreiter & Zelle 2001, 214, afb. 187 (Kat. 9.19); (2) een stucfragment met nagebootste voegen uit Tongeren, gevonden in een uitbraakspoor van de eerste steenbouwfase van de Romeinse stadswoning aan de Hondstraat, te dateren tussen ca. 70 en 160 n.Chr. (vondstnr. 021, Laken in voorbereiding).

²⁹⁶ De Kind & De Mol 1990, 111; De Mol & De Kind 1992, 122. Deel van de kelder met resten van de versierde voegen is te zien in Museum Ceulcum; het wordt door Koeling en Koolen (1978) in hun gedetailleerde beschrijving van de opgegraven keldermuren echter niet genoemd. Voor ingekraste voegen in de kelder van de Romeinse villa van Kerkrade-Holzkuil, zie Tichelman 2005, 63-64, afb. 5.2.15 en 5.2.19.

²⁹⁷ Gazenbeek, in voorbereiding b.

Afb. 6.39 Fragmenten van muurbekleding met inkepingen die muurwerk suggereren (foto: S. Mols, Radboud Universiteit Nijmegen)

Afb. 6.40 Fragment van de afsmering met pleister van een hoek of bodemaanzet, mogelijk behorend bij de fragmenten van afbeelding 2 (foto: S. Mols, Radboud Universiteit Nijmegen)

buitenmuur kunnen hebben behoord. De roze mortel is vochtbestendig en dus uitermate geschikt voor buitenmuren. Hoewel de voegen van dergelijk imitatie-muurwerk meestal rood werden beschilderd,²⁹⁸ is dat hier niet zichtbaar het geval. Een parallel daarvoor biedt het castellum van Ellingen, waar de voegen eveneens wit zijn gelaten.²⁹⁹

Net als bij de vorige groep tasten we in het duister met betrekking tot de chronologie van het pleisterwerk, tenzij door de archeologische context. Het in de noten genoemde vergelijkingsmateriaal lijkt evenwel te wijzen op de tweede eeuw: de huizen in Xanten hebben onder meer een verbouwingsfase in de tweede eeuw gehad en de fragmenten met voegenimitatie zitten in een derde-eeuwse puinlaag. De Hondstraat-site in Tongeren heeft twee steenbouwfasen gekend en het bewuste fragment komt uit een uitbraakspoor van het eerste huis, dat gebouwd is na de Bataafse opstand in 69-70 n.Chr. en door een brand na het midden van de tweede eeuw verwoest is.

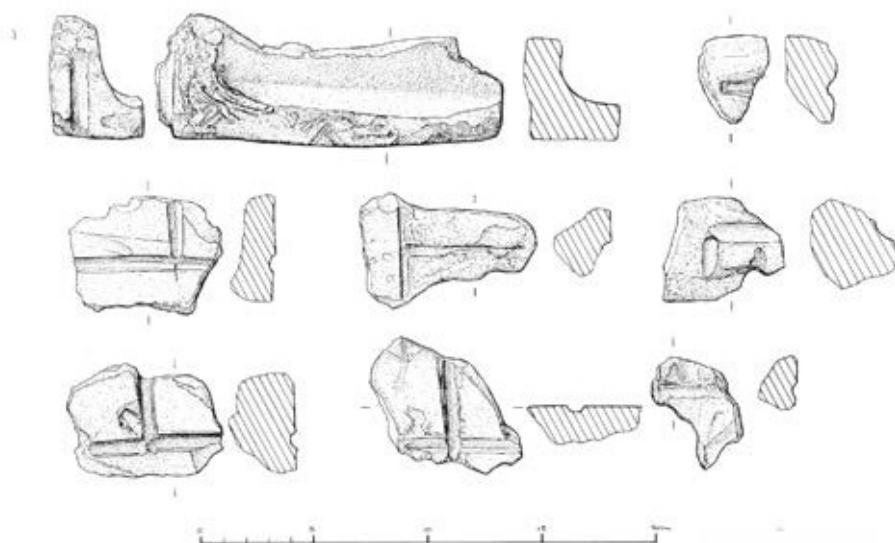
6.7.3 Overige fragmenten

Vijf fragmenten fijne wit tot roze mortel met minuscule stukjes gemalen terracotta zonder gedecoreerd oppervlak (afb. 6.42). Omdat de mortel fijner is dan die van de boven beschreven groepen, zouden de stukken tot een ander wandsysteem kunnen hebben behoord. Totaal oppervlak 8 x 7 cm.

Drie fragmenten roze mortel met kleine stukjes gemalen terracotta. Geen beschilderd oppervlak bewaard. De samenstelling verschilt van die van de hiervoor beschreven groepen en de stukken kunnen tot een ander wandsysteem hebben behoord. Totaal oppervlak 7 x 5 cm.

6.7.4 Conclusie

Deze kleine fragmenten van Romeins pleisterwerk uit Buchten vertonen geen karakteristieke elementen die een datering mogelijk maken. Er is zelfs te weinig van de decoraties over om zinvolle vergelijkingen te trekken met andere Romeinse wandschilderingen in onze streken of daarbuiten. De kwaliteit van uitvoering van deze schilderingen springt in elk geval niet in het oog. Op zichzelf is de aanwezigheid van geschilderde pleister in een Romeinse vakwerk- of steenbouw

Afb. 6.41 Fragmenten van muurbekleding met inkepingen die muurwerk suggereren (tekening: R. Reijnen, Radboud Universiteit Nijmegen)

²⁹⁸ Behalve bovengenoemde voorbeelden kennen we ze onder meer van de vestingmuren en -poorten van verschillende hulpstroepenforten en van façades van publieke bouwwerken in de Colonia Ulpia Traiana bij Xanten. Cf. Kemkes *et al.* 2002, 197 met fig. 225; Zelle 2008, 444 met fig. 300. Hier evenwel ook in huizen (zie noot 295).

²⁹⁹ Zie Zanier *et al.* 1992, 23.

Afb. 6.42 Fragmenten zonder duidelijke resten van beschildering (foto: S. Mols, Radboud Universiteit Nijmegen)

heel gewoon. Heiligdommen en residentiële gedeeltes van villae bevatten vertrekken met een Romeinse aankleding en inrichting waarvan wand- en vloerdecoraties vaste bestanddelen vormden.³⁰⁰ Daarbij zijn er zelden aantoonbare verschillen tussen de decoraties uit heiligdommen en die uit woonhuizen.³⁰¹ Dat alleen geeft dan ook geen uitsluitsel over de functie van deze vindplaats. Het pleisterwerk lijkt er echter wel op te wijzen dat er sprake is van een binnen- en een buitendecoratie. Per slot van rekening komt een paneeldecoratie zoals die uit de gele en rode vlakken naar voren komt, eigenlijk alleen in binnenruimtes of eventueel halfopen, overdekte ruimtes voor, terwijl de voegenimitatie juist typisch is voor buitenmuren. Men zou zich dan ook kunnen voorstellen dat het imitatievoegwerk de omheiningmuur gesierd heeft, of misschien de buitenzijde van een klein gebouwtje dat zich binnen de omheining bevond, en zo enige monumentaliteit gaf aan het complex; het gebouwtje zelf zal dan aan de binnenzijde beschilderd zijn geweest met een eenvoudige paneeldecoratie.

³⁰⁰ Voor vergelijking met schilderijen uit andere Limburgse vindplaatsen (meestal villae), raadplege men de studies van L. Laken (2010a en 2010b), L. Swinkels, E. Moormann en R. van Dierendonck (Moormann & Swinkels 1979; Swinkels & Moormann 1980; Van Dierendonck, Swinkels & Willems 1987) en het overzicht van Moormann (1982).
³⁰¹ Zie Moormann 2011.

6.8 Dierlijk en menselijk skeletmateriaal

E. Esser, L.M. Kootker & A. Verbaas

Bij de opgraving op het perceel van 'de Apotheke' zijn allerlei menselijke en dierlijke resten aangetroffen, maar daarvan zijn slechts 40 skeletresten en vier slakkenhuizen bewaard gebleven (tabel 6.14). Het is onduidelijk in welke sporen of lagen deze vondsten precies gedaan zijn, maar om het onderzoek aan deze vindplaats volledig te maken, is ook dit materiaal onderzocht. Een overzicht van de analyseresultaten is opgenomen in tabel 6.16.

6.8.1 Dierlijke botresten

Behoudens een sprongbeen van een varken (V27), dat volgens de tekst op het vondstdoosje uit een brandlaag komt, is er geen informatie

